

ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)

A Study of Buddhist Leadership of Phrakrupiyadhammaporn (Piam Punnako)

พระคำรณ รติโก/สำราญ¹ พระราชวิมลโมลี², ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม³

Phrakamron Ratiko/samran¹ Phra Rachavimonmolee², Thanarat Sa-ard-iam³

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campas

email: Samkamron7@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลทั่วไป จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ ภาวะผู้นำที่มีความรู้ความสามารถนำกลุ่มบุคคลไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยนำหลักคำสอนในพระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก รวมถึงหลักคำสอนต่างๆ ในพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการบริหารงาน การเป็นผู้นำที่ดี และทำให้ประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา 2) ประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) ท่านอายุ 81 พรรษา 61 วิทธานะนักธรรมเอก ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รัตนวิเวก และเจ้าคณะอำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นผู้นำใน 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ท่านเป็นนักปกครองที่มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ส่งเสริมงานด้านพระพุทธศาสนาทุกด้าน และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ 3) ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) ท่านได้นำหลักธรรม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 สปัจริยธรรม 7 ฆราวาสธรรม 4 อคติ 4 กุศลกรรมบถ และอกุศลกรรมบถ 10 ศีล 5 และจริยธรรม คุณธรรม ไปพัฒนาชุมชน ซึ่งชุมชนได้นำหลักธรรมไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาทางกายและใจ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, พระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the Buddhist leadership in the Buddhist scriptures, 2) to study the biography and leadership of Phrakhr Piyadhammaporn (Piam Punnako), and 3) to study the Buddhist leadership of Phrakhrpiyadhammaporn (Piam Punnako). This research collected data from academic documents and in-depth interviews. The key informants were monks, academics, local leaders, wise persons, and the general. The data analysis was presented with the descriptive analysis style.

The results have found that: -

1) The Buddhist leadership in the Buddhist scriptures is the leadership of knowledgeable people leading a group of people towards the achievement of their goals. They can adopt the doctrine of the Tripitaka, which has three priorities: the Vinaya Pitaka, the Sutta Pitaka, and the Abhidhamma Pitaka, including the principles in Buddhism for administration, being good leaders and leading the people to have faith in Buddhism.

2) The biography and leadership of Phrakhr Piyadhammaporn (Piam Punnako) found that he is 81 years old and 61 Vassa (rainy season). He graduated from Nak Dhamma Ek (the Third level in Dhamma studies). At present, he lives and is the abbot at Wat Bhorinvivek, Khwaosinrin sub-district, Khwaosinrin district, Surin Province. Also, he is the ecclesiastical Khwaosinrin district officer. He is a leader in 6 aspects: governance, religious studies, educational supporter, religion, public assistance, and general construction supporter. He is a good governor with a high vision of supporting all Buddhism jobs and often offers scholarships for students.

3) The Buddhist leadership with community development of Phrakhrpiyadhammaporn (Piam Punnako) found that he has adopted 4 *Sangahavatthu* (bases of sympathy), 2) 4 *Brahmavihara* (holy abiding), 3) 7 *Sappurisa-dhamma* (qualities of a good man), 4) 4 *Gharavasa-dhamma* (virtues on a wonderful household life), 5) 4 *Agati* (prejudice), 6) 10 *Kusala-kammapha* (wholesome course of action), 7) *Akusala-kammapha* (Unwholesome course of action), 8) 5 *Panca-sila* (five precepts) and 9) Ethics and morality to be integrated into life living and physical and mental development.

Keywords: the Buddhist Leadership, Phrakhrpiyadhammaporn (Piam Punnako)

บทนำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชนรวมทั้งภาวะผู้นำแม่ในองค์กรสงฆ์เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำจะทำให้หน่วยงาน หรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ทุกระดับชั้น เช่น ในนิทานชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 ว่าด้วยข้อวัตรหรือปฏิบัติทางการดำเนินชีวิตแบบผู้นำของพระโพธิสัตว์ดังตัวอย่าง เช่น การศึกษาภาวะผู้นำในแง่ของคุณธรรมจากตัวละครในนิทานชาดก (ข.ชา.จตุกก (ไทย) 27/73-76/171-172) พบว่าชาดกเรื่องนี้ตัวละคร คือ ช้าง ลิง และนกกระทายเป็นเพื่อนกันและให้เกียรติแก่กันเคารพในสิทธิของคน ซึ่งจัดเป็นการบริหารตนและบริหารคนไปในขณะเดียวกัน คือรู้จักทำหน้าที่ที่ดีต่อเพื่อน และให้คำแนะนำในทางที่ถูกต้อง ไม่เสียหาย เพราะว่าคุณธรรมข้อว่าด้วยเคารพนี้ยอมทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดูน่าเกรงใจ ได้รับความสุขกาย สบายใจผิวพรรณผ่องใส ไม่เดือดร้อน ไม่มีเวรหรือภัย สามารถถ่ายทอดความดีของตนไปสู่คนอื่นได้ง่าย ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมความดีให้ มีสติ ไม่ประมาท มีปัญญา รู้จริงและทำให้จริง ไปเกิดใหม่ก็เกิดในตระกูลสูง และทำให้ให้สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ง่ายเพราะการละเว้น ตัวอย่างที่สองที่ปรากฏในสุวัณณสังขารชาดก เป็นชาดกที่มีสื่อการสอนด้านจริยธรรมสำหรับการดำรงตน (บริหารตน) ด้วยศีล 5 และศีล 8 การปฏิบัติต่อบิดามารดาของบุตรธิดาการเลี้ยงดูครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ในการรับผิดชอบต่อหน้าที่ในด้านการบริหารคน (ตามหลักทศ 6 คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน) (ที.ปา. (ไทย) 11/243/199) อย่างเด่นชัด สิ่งเหล่านี้จัดเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธญาณเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตรมี เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา ย่อมแผ่ไพศาลไปในทิศต่างๆ แม้ในประเทศไทยก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริงพระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก สังคมไทยประชาชนส่วนใหญ่่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ 90 ของพลเมืองทั้งประเทศ บรรดาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างก็ยอมรับความจริงในข้อนี้พระพุทธศาสนากับชาติไทยได้เคียงคู่กันมาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศ สถาบันทั้งสามคือ ชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นเอกภาพอย่างแยกไม่ออก (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), 2540: 79)

ฉะนั้น จึงมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อ และภูมิปัญญาของคนไทย ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดที่มาแห่งศิลปกรรมวัฒนธรรม ประเพณีเป็นเสมือนเรือนใจ (เสถียร ศกุนตเสถียร, 2543: 12) พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการพัฒนาจิต และเป็นหลักชัย เป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชนพระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพ นับถือ ศรัทธา จากสังคมและใกล้ชิดกับจิตใจของประชาชน พระสงฆ์นับเป็นแบบฉบับชั้นอุดมคติในด้านวัฒนธรรมทางจิตใจของคนไทย (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2543: 5) พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า

บทบาทที่พระสงฆ์ทำได้สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ 1) เผยแผ่ด้วยให้ปริยัติ (การศึกษา) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาสู่ความคิดที่สามารถพิจารณาได้เอง 2) เผยแผ่ด้วยการทำให้ดู (ปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและสร้างความสนใจต่อผู้พบเห็น และ 3) เผยแผ่ด้วยการมีความสุขให้ประจักษ์ (ปฏิเวธ) จนเกิดความไว้วางใจในแนวทาง ส่งผลต่อการริเริ่มประพฤติปฏิบัติตาม (เบญจมา มังคละพฤษ, 2552: 10)

วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทที่สำคัญแก่ประชาชนและสังคมมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินคดีความต่าง ๆ การให้คำแนะนำสั่งสอน สร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ และยังเป็นสถานที่พักผ่อนและปฏิบัติธรรม รวมทั้งการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่รวมอยู่ในวัด ต่อมาบทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยลง ตามสภาพความเจริญ และการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่างที่วัดเคยมีบทบาทออกไป เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนที่ได้รับเอาอารยธรรมของชาวตะวันตกมากขึ้น กระทั่งความจำเป็นในการประกอบอาชีพ ได้ทำให้บุคคลที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดลดลงไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง วัด พระสงฆ์กับประชาชนก็ห่างกัน ขาดการส่งเสริมการให้ร่วมมือในกิจกรรมการทำนุบำรุงดูแลรักษาวัด และกิจการในพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ส่งผลให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษารับรู้หลักธรรมทางศาสนาก็น้อยลง มีผลทำให้คุณธรรม จริยธรรมในสังคมเสื่อมลง ประกอบกับที่มีวัดบางแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ มากกว่าการพัฒนาในด้านจิตใจ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์สามเณรขาดการสนใจในการศึกษาและการปฏิบัติ เพื่อเผยแผ่ แก่ประชาชน มีการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง คือ วัด พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนได้มีการฟื้นฟู พัฒนา กำหนดแนวทางดำเนินกิจการพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและช่วยชี้แนวทางที่ถูกต้อง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2542: 2)

พระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำในด้านต่าง ๆ คือ เป็นผู้นำด้านการพัฒนาทางวัตถุทางสังคมและทางจิตใจ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชนในหลายด้านได้เป็นอย่างดี เป็นพระนักพัฒนาและนักเผยแผ่หลักธรรมอีกรูปหนึ่งในอำเภอเขวาสินรินทร์ ซึ่งมีบทบาทของภาวะผู้นำในการพัฒนาและการแสดงธรรม มีศิลาจารวัตรที่ดีงาม ด้านปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน อหังการน้อย มีลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมวินัย เปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญด้านเทศนา โดยเฉพาะทำนองปฐกวิสัชขนาและสามารถอธิบายธรรมะให้เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น ซึ่งเป็นที่พึงใจและทำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างยิ่ง มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ท่านยังมีบทบาทของภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ในเขตปกครองของตนเองได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ดังนั้น จากเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ทำให้ทราบถึงความสำคัญของภาวะผู้นำ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) เพื่อต้องการศึกษาว่าพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) นั้น มีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำมากน้อยเพียงใด ในการ

ที่จะทำให้ชุมชนเกิดความพัฒนาอย่างมั่นคงต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับจนกลายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2) เพื่อศึกษาประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)
- 3) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ภาคสนาม โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ปรากฏทางสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) และศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์ และเขตการปกครองของผู้นำท้องถิ่นในชุมชน อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ประกอบไปด้วย 1) พระสงฆ์ที่เป็นผู้ปกครองอยู่จำพรรษา ในเขตตำบลเขวาสินรินทร์ จำนวน 5 รูป 2) กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 5 คน 3) พนักงานเทศบาลตำบลเขวาสินรินทร์ จำนวน 5 คน 4) ประชาชนในชุมชนตำบลเขวาสินรินทร์ จำนวน 10 คน รวมจำนวน 25 รูป/คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านทฤษฎี และภาคสนาม โดยใช้วิธีอธิบายเชิงพรรณนา ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (2) เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นมาสรุป เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปได้ใน 7 ประเด็น คือ 1) ความหมายของภาวะผู้นำเชิงพุทธ 2) หลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ 3) คุณลักษณะและกลยุทธ์ผู้นำเชิงพุทธ 4) ภาวะผู้นำเชิงพุทธในทางพระพุทธศาสนา 5) หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ 6) ภาวะ

ผู้นำเชิงพุทธควรมีคุณลักษณะและกลยุทธ์ และ 7) ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **ความหมายของภาวะผู้นำเชิงพุทธ** คือ การที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ ความสามารถ ใช้สติปัญญา หรืออำนาจอิทธิพลต่าง ๆ ของผู้นำในการจูงใจผู้อื่นหรือชักนำพาผู้อื่นให้ร่วมปฏิบัติงานหรือร่วมกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

2) **หลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ** ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า มีหลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ปรากฏในหลายพระสูตรสำคัญ ๆ ในบทความนี้จะยกมา 2 พระสูตร คือ **กุกกัณฐสูตร** ว่าด้วยกุกกัณฐพรหมณ์ (ที.สี. (ไทย) 9/323-358/125-150) ในกุกกัณฐสูตร แสดงถึงหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้นำในฐานะผู้ปกครองรัฐ ผู้นำต้องสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ บำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ จะต้องทำให้สมาชิกในรัฐมีความเป็นอยู่ที่ดี ทำให้ประชาชนมีรายได้พอเพียงแล้วรัฐก็จะสงบสุข **มหาโคपालสูตร** (ม.ม. (ไทย) 12/346-349/376-383) **จุฬโคपालสูตร** (ม.ม. (ไทย) 12/350-352/384-388) ว่าด้วยคนเลี้ยงโคสูตรใหญ่ และสูตรเล็ก พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นอุปมาเปรียบเทียบให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงผู้ที่เข้าถึงพระนิพพาน มีความเจริญในพระธรรมวินัยได้นั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะ 11 ประการ คือ 1) การรู้จักรูป 2) ฉลาดในลักษณะ 3) กำจัดไขขาง 4) ปกปิดแผล 5) สุ่มไฟ 6) รู้จักทำน้ำ 7) รู้ว่าโคกินน้ำแล้วหรือยัง 8) รู้จักทาง 9) ฉลาดในสถานที่โคจร 10) รีดนมให้เหลือ 11) การบูชาโคที่เป็นพ่อฝูงหรือจำฝูง ผู้นำจะต้องรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือนำและเป็นการกำลังใจของกลุ่มและผู้ร่วมงาน

3) **คุณลักษณะและกลยุทธ์ผู้นำเชิงพุทธ** ตามหลักพุทธธรรม 8 หมวด ดังนี้

1) **พรหมวิหาร 4** หรือพรหมวิหารธรรม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ และกำกับความประพฤติมี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ที.ปา.(ไทย) 11/228/232) 2) **หลักอธิปไตย 3** คือ ความเป็นใหญ่, ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ 3 ประการ คือ (1) อัตตอธิปไตย (2) โลกาธิปไตย (3) ธัมมาธิปไตย กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ (ที.ปา.(ไทย) 11/305/274) 3) **สังคหัตถุ 4** แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี 4 ประการ คือ ทาน ปิยวาจา หรือเพียรวัชชะ อตถจริยา สมานัตตตา (ที.ปา.(ไทย) 11/140/167), (อง.จตุกก.(ไทย) 21/32/22) 4) **ทศพิธราชธรรม 10** คือ ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง มี 10 ประการ คือ ทาน, ศีล, ปริจจาคะ การบริจาค, อาชชวะ ความซื่อตรง, มัททวะ ความอ่อนโยน, ตปะ ความทรงเดช, อักโกธะ ความไม่โกรธ, อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน, ขันติ ความอดทน และอวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม (ขุ.ชา.อสีติ.(ไทย) 28/175-176/112), (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 240-241) 5) **อคติ 4** คือ ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียงมี 4 ประการคือ (1) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ (2) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง (3) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือผิดพลาดเพราะเขลา (4) ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว (ที.ปา.(ไทย) 11/311/288, อง.จตุกก.(ไทย) 21/17/29) 6) **อปริหานิยธรรม 7** คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง มี 7 ประการ คือ (1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ (2)

พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม (3) ไม่บัญญัติที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม (4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง (5) บรรดากุลสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ (6) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก (7) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายในที่นี้เกินความกว้าง หมายถึง บรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก (ที.ปา.(ไทย) 11/330/333, อง.สตตก.(ไทย) 23/68/143) 7) **จักรวรรดิวัตร 12 (จักรพรรดิ)** มีอยู่ 12 ประการ คือ (1) ให้อยึดถือธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัยในการปกครองประเทศ (2) ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่ชนภายใน (3) ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยเป็นธรรม (4) ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดถึงชนชั้นผู้ปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย (5) ให้ความคุ้มครองแก่นายนต์หรือข้าราชการบริพารผู้ตามเสด็จ (6) ให้ความคุ้มครองแก่นเจ้าพิธี ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ พ่อค้าเกษตรกรด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์ และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ (7) ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง ทั้งในเมือง ชนบท และชายแดน โดยเป็นธรรมเสมอเหมือนกัน (8) ให้ความคุ้มครองแก่พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวช สมณชีพรามณ (9) ให้ความคุ้มครองแก่นก และเนื้อสัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย (10) ห้ามป้องกันมิให้เกิดความไม่ชอบธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักรปราบปรามผู้มีอิทธิพลต่าง ๆ มิให้มีการกระทำทุจริต (11) ธนานุประทาน แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้มีผู้ขัดสน ขาดแคลนอยู่ในแคว้นแคว้นโดยไม่ได้รับการเหลียวแลช่วยเหลือตามสมควร หรือการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนสม่ำเสมอมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (12) สมณพราหมณปริบงญา มีความสนใจศาสนาและศีลธรรมหมั่นปรีกษาไต่ถามสมณพราหมณผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ (ที.ปา.(ไทย) 11/84/80) 8) **ราชสังคหวัตถุ 4 สังคหวัตถุของพระราชา** คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง มี 4 ประการ คือ (1) สัสสมณะ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร (2) บุริสมณะ รู้จักส่งเสริมคนที่มีความสามารถ (3) สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ (4) วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 143)

4) **ภาวะผู้นำเชิงพุทธในทางพระพุทธศาสนา** คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถนำกลุ่มบุคคลไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ โดยการนำเอาหลักคำสอนในพระไตรปิฎกคือ 1) พระวินัยปิฎก ว่าด้วยพระวินัยสิกขาบท ของภิกษุและภิกษุณี 2) พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยคำสอนบุคคล สถานที่ที่เรียกว่า ชาตก 3) พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยสภาวะธรรม กาย จิต รูป และนิพพาน และนำหลักธรรมคำสอนต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ ในการเป็นผู้นำที่ดี มีศักยภาพ และทำให้ประชาชนมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

5) **หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ** คือ 1. **หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10** ที่ตั้งแห่งการทำบุญทางทำความดี ละเว้นการทำความชั่ว ส่วนบุญกิริยาวัตถุ 10 ที่ตั้ง

แห่งการทำบุญ, ทางทำความดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 89-93) **2. สังคหัตถ์ 4** แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี (ที.ปา.(ไทย) 11/140/167) มี 4 ประการ คือ ทาน ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ อตถจริยา และสมานัตตตา **3. หลักกุศลกรรมบถ 10** การทำความดี ทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ทางแห่งกุศลกรรม ทางแห่งความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี 10 อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553: 21) **และหลักอกุศลกรรมบถ 10** ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ หรือเรียกว่า ทุจริตทั้ง 3 อย่าง คือ (1) กายกรรม (2) วจีกรรม (3) มโนกรรม พระองค์ทรงบัญญัติกรรม ไหนว่ามีโทษมากกว่ากัน ในการทำกรรมชั่วในการประพฤติกกรรมชั่ว” (ม.ม. (ไทย) 13/57/55) หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่า มโนทุจริต เป็นต้นเหตุของความเสียหายร้ายแรงที่สุด ฉะนั้น ทุจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำหรือให้เว้น

6) ภาวะผู้นำเชิงพุทธควรมีคุณลักษณะและกลยุทธ์ 4 กลยุทธ์หลัก ได้แก่ 1) บริหารงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย 2) บริหารบุคคลตามหลักธรรม 3) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 4) ยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กร เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในองค์กรสามารถนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาได้

7) ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน ใน 4 ประเด็น คือ (1) เป็นผู้ที่มีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ละเว้นการทำชั่วทั้งปวง เป็นคนดีมีศีลธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีในชุมชน (2) เป็นผู้มีความกตัญญูรู้บุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณ และเยียมเยียนดูแลท่านอย่างสม่ำเสมอ (3) เป็นผู้บริหารชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างสูงสุดในการใช้สิ่งสาธารณประโยชน์ร่วมกัน (4) เป็นผู้นำที่ทำให้ชุมชนมีความสามัคคีปรองดองกันในชุมชน อันเป็นการสร้างสันติสุขของชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น หลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ปรากฏในพระสูตรสำคัญ ๆ ดังกล่าว ผู้นำหรือผู้บริหารสามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานได้เป็นอย่างดี ความจำเป็นที่ผู้นำหรือผู้บริหารควรคำนึงที่สุดจะต้องดำเนินนโยบายในการทำงานโดยปราศจากอคติ แต่ให้ดำรงตนด้วยการประพฤติดี หรือมีคุณธรรม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงานหรือประชาชนโดยส่วนรวมผู้นำจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารได้

2. ประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)

พระครูปิยธรรมาภรณ์ อายุ 81 พรรษา 61 วิฑฺฐานะ นักรธรรมเอก ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโพธิ์รัตนวิเวก และดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอเขาสนรัตนรินทร์ ท่านเกิดที่บ้านโชค มีพี่น้องทั้งหมด 11 คน ท่านเป็นบุตรคนที่ 6 ท่านบรรพชาเมื่ออายุได้ 12 ปี และอุปสมบทเมื่ออายุ 21 ปี ท่านได้ศึกษาด้านพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยศึกษาพระธรรมวินัยด้วยตนเอง ต่อมาท่านเป็นเจ้าคณะตำบล และได้เป็นเจ้าคณะอำเภอรูปแรกของอำเภอเขาสนรัตนรินทร์ ท่านเป็นพระนักเทศน์ที่ลูกศิษย์ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ซึ่งท่านสอนให้ประชาชนทำความดี รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อตกทุกข์ลำบาก ในการดำรงชีวิต ภาวะผู้นำของพระครูปิยธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) ใน 6 ด้าน คือ **1) ด้านการปกครอง** เป็นนักปกครองที่ดี มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ปกครองด้วยความเป็นธรรมทั้งพระสงฆ์และฆราวาส **2) ด้านการศาสนศึกษา** เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนวัดโพธิ์รัตนวิเวก และส่งเสริมพระสงฆ์ให้

ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม และส่งเสริมงานด้านพระพุทธศาสนาทุกด้าน 3) **ด้านการศึกษา สงเคราะห์** เป็นประธานจัดหาทุนและร่วมบริจาคเงินทุนเพื่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้แก่โรงเรียนในอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ และมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์นักศึกษา และเครื่องใช้สำนักงาน รวมถึงท่านเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกโรงพยาบาลชุมชน (อนามัย) 4) **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** เป็นพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นพระนักเทศน์ เผยแผ่ และสอนธรรมแก่พระสงฆ์ นักเรียน นิสิต และนักศึกษา 5) **ด้านการสาธารณูปการ** รณรงค์ให้ชุมชนปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นในบริเวณวัดต่าง ๆ และทำนุบำรุงโรงเรียนหลายโรงเรียนในอำเภอเขวาสินรินทร์ บริจาคทรัพย์ เพื่อพัฒนาศาสนสถาน และช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ตามผู้ที่ขอความช่วยเหลือ 6) **ด้านการสาธารณสงเคราะห์** มอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่เรียนดี ยากจน และขาดทุนทรัพย์อย่างสม่ำเสมอ พัฒนาศาสนสถาน สถานีนอนามัย สถานีดารวจ และสงเคราะห์ปัจจัยช่วยเหลือสถานที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ถนนในและนอกพื้นที่ชุมชน เป็นต้น

3. **ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)** ใน 5 ด้าน คือ 1. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำไปพัฒนาชุมชน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4, พรหมวิหาร 4, สปัจริยธรรม 7, ขรรยาวาสนธรรม 4, อคติ 4, กุศลกรรมบถ 10, อกุศลกรรมบถ 10, ศีล 5 และจริยธรรมคุณธรรม เป็นต้น 2) วิสัยทัศน์ในด้านภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบ คือ (1) ท่านสอนให้คนในชุมชน เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม (2) ท่านแสดงธรรมแก่ชุมชนและผู้ศึกษาธรรม โครงการเทศน์แสดงธรรมะ สอนให้ประพฤติตนดีงาม (3) ท่านใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับพระสงฆ์และคนในชุมชน (4) ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ชุมชนดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของคนในชุมชน 3) ความโดดเด่นในการพัฒนาชุมชน คือ (1) ด้านการพัฒนาชุมชน ท่านเป็นพระที่มีแนวคิดสร้างสรรค์ที่พัฒนาชุมชนให้ทันยุคทันสมัย (2) ด้านการปกครอง ท่านเป็นนักปกครองที่ปกครองคณะสงฆ์ เช่น เป็นเจ้าคณะตำบลเขวาสินรินทร์ - บ้านแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์, เป็นพระอุปัชฌาย์, เป็นเจ้าคณะอำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (3) ด้านจิตวิญญาณ ท่านนักเทศน์ที่เป็นที่เคารพรักเลื่อมใสของประชาชน (4) ด้านการศึกษา เป็นผู้บุกเบิกในด้านการศึกษา เช่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนวัดโพธิ์รินทร์วิเวก เป็นต้น (5) ด้านพระพุทธศาสนา เป็นผู้ให้การสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และได้รับยกย่องเป็นสำนักเรียนที่มีสถิติผู้สอบได้มากที่สุดของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์ ในการสอบพระปริยัติธรรมสนามหลวงแผนกธรรมศึกษา 4) กลยุทธ์ของผู้นำเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบ คือ (1) ด้านพระพุทธศาสนา เทศน์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (2) ด้านการส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และประเพณีพื้นบ้านให้คงอยู่สืบต่อไป (3) ด้านการคิดวิเคราะห์ การไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ก่อนจะลงมือทำงานใด ๆ คิดก่อนทำเสมอ 5) การพัฒนาภายใต้แนวคิดภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือ การอยู่อย่างพอเพียง การครองตัวครองตนตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีความซื่อสัตย์ต่อครอบครัวตามหลักขรรยาวาสนธรรม 4 ชุมชนมีความสามัคคี การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น (5) ด้านการใช้ชีวิต มีวิถีชีวิตที่ดี และนำหลักธรรมไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การที่ผู้นำนั้นใช้ความรู้ ความสามารถใช้สติปัญญา หรืออำนาจอิทธิพลต่าง ๆ ของผู้นำในการจูงใจผู้อื่นหรือชักนำพาผู้อื่นให้ร่วมปฏิบัติงานหรือร่วมกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

หลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีหลายพระสูตร ในงานวิจัยนี้ยกมา 2 พระสูตร คือ ญัตตสูตร ว่าด้วยญัตตพรหมณ์ ในญัตตสูตร และ มหาโคपालสูตร จุฬโคपालสูตร ว่าด้วยคนเลี้ยงโคสูตรใหญ่ และสูตรเล็ก ซึ่งหลักการสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ปรากฏในพระสูตรสำคัญ ๆ ผู้นำหรือผู้บริหารสามารถนำไปปรับใช้กับการทำงานได้เป็นอย่างดี ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงานหรือประชาชนโดยส่วนรวม คุณลักษณะและกลยุทธ์ผู้นำเชิงพุทธ 8 หมวด ได้แก่ พรหมวิหาร 4, หลักอธิปไตย 3, สังคหวัตถุ 4, ทศพิธราชธรรม 10, อปริหานิยธรรม 7, อคติ 4, จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 4 ไปบริหารจัดการอันเป็นกลยุทธ์ของผู้นำที่จะนำไปปรับใช้ เพื่อบรรลุจุดหมายประสบความสำเร็จขององค์การ ภาวะผู้นำเชิงพุทธในทางพระพุทธศาสนา โดยการนำเอาหลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมคำสอนต่างๆ ไปปรับใช้ในการเป็นผู้นำให้มีศักยภาพ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ คือ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และบุญกิริยาวัตถุ 10, หลักพรหมวิหาร 4, หลักกุศลกรรมบถ 10 และหลักอกุศลกรรมบถ 10 ภาวะผู้นำเชิงพุทธควรมีคุณลักษณะและกลยุทธ์ ได้แก่ 1) บริหารงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย 2) บริหารบุคคลตามหลักธรรม 3) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 4) ยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมในองค์กร เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในองค์กรสามารถนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาได้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชน คือ ละเว้นการทำชั่วทั้งปวง หมั่นทำความดี ทำใจให้ผ่องใส เป็นคนดีมีศีลธรรม มีความกตัญญูรู้บุญคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ สร้างจิตสำนึกที่ดี และเป็นต้นแบบที่ดีของชุมชน บริหารชุมชนตามงบประมาณที่ได้รับและเป็นธรรม ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีศีลธรรม และมีความสามัคคีปรองดองกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพิสิฐ สืบนิสัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย” ผลการวิจัยพบว่า 1. องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย มี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ด้านครองตน 2) ด้านครองคน 3) ด้านครองงาน และมี 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 เป็นองค์ประกอบย่อยของครองตน, พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นองค์ประกอบย่อยของครองคน, อิทธิบาท 4 เป็นองค์ประกอบย่อยของครองงาน 2. สภาพปัจจุบันภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 3. กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์หลัก คือ 1) ปฏิรูปศักยภาพการบริหารงานสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย 2) ปฏิรูปการบริหารบุคลากรในองค์กรตามหลักพุทธธรรม 3) ปฏิรูปทักษะมนุษยสัมพันธ์ของผู้บริหาร 4) ยกระดับคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ประวัติและภาวะผู้นำของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) 1) ประวัติพระครูปิยะธรรมาภรณ์ ท่านอายุ 81 พรรษา 61 วัดโพธิ์รัตนวิเวก ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุรินทร์ วิทยฐานะ นักธรรมเอก ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รัตนวิเวก และดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอลำทะเมนชัย ภาวะผู้นำของท่าน ใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง เป็นนักปกครองที่ดี มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล 2) ด้านการศึกษา เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดโพธิ์รัตนวิเวก ส่งเสริมคณะสงฆ์ให้ได้รับการศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรม และงานพระพุทธศาสนาทุก ๆ ด้าน 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นประธานจัดหาทุนและร่วมบริจาคเงินทุน เพื่อการศึกษา/เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อม จัดซื้อหนังสือ ตู้หนังสือ และวัสดุอุปกรณ์/ก่อสร้างรั้วโรงเรียน/ก่อสร้างโรงอาหารให้โรงเรียน/สอนพระธรรมวินัยให้พระสงฆ์ และสอนธรรมะให้ชุมชน ฯลฯ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นพระนักเทศน์ 5) ด้านการสาธารณูปการ บริจาคปัจจัยในการทำนุบำรุงโรงเรียนต่าง ๆ บริจาคทรัพย์ เพื่อพัฒนาศาสนสถาน บริจาคสิ่งของ และช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ตามที่มีผู้ขอความช่วยเหลือมา 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ สงเคราะห์ปัจจัยส่วนตัวมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่เรียนดี ยากจน/ขาดทุนทรัพย์อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาพระรจน์ อภิบุญโญ (หงษา)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ เป็นลักษณะของผู้นำที่คนอื่น ๆ ยากจะปฏิบัติตาม และผู้นำที่มีธรรมในตนเองคือเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำในการปกครอง และการบริหาร ภาวะผู้นำเชิงพุทธต้องยึดหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ได้แก่ เมตตา ความปรารถนาดี กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความพลอยยินดี และอุเบกขา ความวางเฉย เหล่านี้ เป็นหลักความประพฤติที่เป็นลักษณะนิสัยที่ดีงาม ได้รับการสั่งสมหรือปฏิบัติตามกันมาจากจิตใจ โดยมีได้ฝึกฝนใจปัญหาอุปสรรคที่มีต่อภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เจ้าอาวาสนั้นขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่มีภาวะผู้นำ หรือยึดติดแต่เรื่องเดิมไม่มีวิสัยทัศน์ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงาน ไม่มีแผนงาน ขาดการเข้าร่วมการประชุมของคณะสงฆ์ ปัญหาในการจัดการบริหารงานของเจ้าอาวาส ในเขตอำเภอลำทะเมนชัย ด้านศาสนวัตถุเกิดจากขาดปัจจัยในการบริหารจัดการ หากวัดนั้นเป็นวัดใหญ่ในจังหวัดก็สามารถจะพัฒนาไปได้ แต่บางวัดนั้นอยู่ห่างไกลชุมชน การศึกษาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสควรมีความรู้ โดยเฉพาะทุกวันนี้ การศึกษาเป็นการช่วยส่งเสริมความรู้ เพื่อจะพัฒนาให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีขึ้น ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา หลักธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของเจ้าอาวาส คือหลักอปริหานิยธรรม 7 โดยมีการประชุมกันเนื่องนิยต์ เป็นต้น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาชุมชนของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 9 หลักธรรม ไปพัฒนาชุมชน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4, พรหมวิหาร 4, สปัปฺริสธรรม 7, ฆราวาสธรรม 4, อคติ 4, กุศลกรรมบถ 10, อกุศลกรรมบถ

10, ศิล 5 และจริยธรรม คุณธรรม สอนให้คนในชุมชนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ พระสงฆ์และคนในชุมชน ท่านมีแนวคิดสร้างสรรค์ทันสมัย เป็นนักปกครองที่ดี เป็นนักเทศน์และผู้นำ ด้านจิตวิญญาณ อีกทั้งเป็นผู้บุกเบิกในด้านการศึกษา เช่น เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นต้น สนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีกลยุทธ์ของผู้นำเชิงพุทธในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบการ เทศน์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และประเพณี พื้นบ้านของชุมชนให้คงอยู่สืบต่อไป โดยมีกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา โครงการปฏิบัติธรรมปีละ หนึ่งครั้ง ให้ชุมชนคิดก่อนทำเสมอ มีความเป็นอยู่แบบพอเพียง ครอบครัวยึดตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีความซื่อสัตย์ต่อครอบครัวตามหลักขรവാธธรรม ให้มีความสามัคคี การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีวิถี ชีวิตที่ดี โดยนำหลักธรรมไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ประสิทธิ์ พันธวงศ์ และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า 1. แนวคิด ทฤษฎี และหลักการภาวะผู้นำและผู้นำเชิงพุทธ เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง สำหรับ ความสำเร็จของผู้นำโดยใช้ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม สามารถอธิบาย ผลการ สัมภาษณ์ผู้บริหารที่ได้รับรางวัลท้องถิ่นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดีใน จังหวัดสุราษฎร์ ธานี 2. ภาวะผู้นำเชิงพุทธในจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นผู้บริหารที่ได้รับรางวัลท้องถิ่นที่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดีในจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในการ ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับแนวคิดทฤษฎีได้ 8 ประการ คือ ความรอบรู้ ความคิดริเริ่ม มนุษยสัมพันธ์ การตัดสินใจ ความน่าเชื่อถือ ความเป็นมิตร ความกระตือรือร้น ความศรัทธา 3. นำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบรูปแบบการนำเสนอสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ “BLMA MODEL” รูปแบบภาวะผู้นำ เชิงพุทธเพื่อ ผู้นำท้องถิ่น โดยอาศัยปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงพุทธ 6 ประการ คือ พุทธิปัญญา มีศรัทธา กฎหมาย ซื่อสัตย์ โปร่งใส ปฏิบัติศีล 5 สามารถเป็นแนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ส่งผลให้เกิดความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในการพัฒนาจังหวัดที่เข้มแข็งในอนาคตต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก)” ทำให้เกิดองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) หน่วยงานราชการ ควรจัดให้มีการสัมมนาภาวะผู้นำเชิงพุทธแบบประสานแก่พระสงฆ์ นักพัฒนา อันจะก่อประโยชน์ในการเป็นผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการพัฒนาชุมชน

(2) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรมีการร่วมมือกับทางชุมชนและวัด เพื่อส่งเสริมกิจกรรมของวัดและชุมชน ในเผยแผ่งานตัวอย่างของภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสงฆ์ โดยจัดทำเป็นเอกสาร หนังสือ สื่อวีดิทัศน์ และกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลหรือชุมชนอื่นนำไปพัฒนาตนเองและชุมชน

2) ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) กับพระเถระรูปอื่น ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ว่าแตกต่างกันอย่างไร

(2) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธตามแนวทางอื่น ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระครูปิยะธรรมาภรณ์ (เปี่ยม ปุณณโก) ผลที่ได้จากการวิจัยนั้นนำมาปรับปรุงหลักการพัฒนาชุมชนเชิงพุทธให้สอดคล้องกันในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อสังคมโดยรวม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

- (1) ควรศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธกับภาวะผู้นำของนักการเมืองท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางในการเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- (2) ควรศึกษารูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธแบบประสานของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : สหยาบไล้และการพิมพ์.
- เบญจา มังคละพฤษ. (2552). *พระกับการเมือง หลวงตามหาบัวกับทักษิณ บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*. นนทบุรี: บ้านหนังสือ.
- ประสิทธิ์ พันธวงษ์ และคณะ. (2560). *รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งโปรดักส์ จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพระรจน์ อภิปัญญา (หงษา). (2561). *การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิสิฐ สืบนิสัย. (2562). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย*. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2540). *พุทธทัศน์ร่วมสมัย=Contemporary Buddhist Vision*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2542). *กระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา.